

Patrycja Stolarczyk¹

**OGRANICZENIE WŁADZY RODZICIELSKIEJ
Z POWODU PROBLEMÓW WYCHOWAWCZYCH
Z MAŁOLETNIM
W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH**

**1. Artykuł 109 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jako
jedna z form ingerencji sądu we władzę rodzicielską**

1.1. Wprowadzenie

Ograniczenie władzy rodzicielskiej w trybie art. 109 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jest najbardziej elastyczną i wszechstronną formą ingerencji sądu we władzę rodzicielską. Jednocześnie stanowi najłagodniejszy środek, jakim dysponuje sąd rodzinny w sytuacji nieprawidłowej realizacji zasady dobra dziecka (Ignatowicz, Nazar, 2006; Smyczyński, 2006; Gajda, 2000; Łapiński, 1974). Jednakże kodeks rodzinny i opiekuńczy² nie nazywa wprost art. 109 k.r.o. mianem ograniczenia władzy rodzicielskiej. Termin ten jest powszechnie przyjęty oraz stosowany w orzecznictwie³ i doktrynie prawniczej (Strzembosz, 1974; Mańk, 1978; Stojanowska, 1983; Miłek-Giertuga, 2005). Posługuje się nim również ustawodawca w innych aktach prawnych, np. art. 579 k.p.c.⁴. Ponadto Sąd Najwyższy

¹ Mgr Patrycja Stolarczyk, doktorantka, Katedra Prawa Rodzinnego i Nieletnich, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz. 59; Dz.U. 2017, poz. 682 t.j.).

³ Uchwała SN z 17 stycznia 1969 r., III CZP 124/68, „OSN” 1969, nr 10, poz. 169; postanowienie SN z 15 października 1970 r., III CRN 275/70, „OSNCP” 1971, nr 6, poz.108; wyrok SN z 10 lutego 1977 r., III CRN 12/77, OSNCP 1977, nr 11, poz. 219.

⁴ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296; Dz.U. 2018, poz. 1360 t.j.).

określił art. 109 § 1 k.r.o. mianem dyrektywy profilaktycznego działania sądu, nakazującego podjęcie ingerencji w sferę władzy rodzicielskiej już w razie zagrożenia dobra dziecka, by zapobiec ujemnym skutkom niewłaściwego lub nieudolnego jej sprawowania⁵.

Omawiany przepis na przestrzeni ostatnich lat był wiele razy nowelizowany. Duża nowelizacja Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, obowiązująca od 13 czerwca 2009 r., wprowadziła do art. 109 k.r.o. w zasadzie tylko drobne zmiany związane z nazewnictwem organów pomocy społecznej oraz dodała możliwość skierowania rodziców na terapię rodzinną i objęcia ich odpowiednim poradnictwem specjalistycznym. Z kolei nowelizacja, która weszła w życie 1 stycznia 2012 r. miała na celu dostosowanie art. 109 k.r.o. do przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁶. Celem jej było umożliwienie utworzenia systemu opieki i pomocy rodzinie będącej w trudnej sytuacji, która nie wykonuje funkcji rodzicielskich w odpowiedni sposób. Zmiany polegały przede wszystkim na dostosowaniu terminologii. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wprowadziła kilka nowych instytucji wsparcia rodziny na poziomie gminy: asystent rodziny, zespół interdyscyplinarny, rodzina wspierająca, a także w powiatach: rodzina pomocowa, organizator oraz koordynator pieczy zastępczej. Nowelizacja obowiązująca od 19 września 2014 r. dodała do katalogu czynności sądu możliwość wydania zarządzenia o umieszczeniu małoletniego w zakładzie opiekuńczo-leczniczym, w zakładzie pielęgnacyjno-opiekuńczym lub w zakładzie rehabilitacji leczniczej.

1.2. Istota i charakter przepisu art. 109 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego

Zgodnie z art. 109 k.r.o. „jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, sąd opiekuńczy wyda odpowiednie zarządzenia” to znaczy, że sąd ma bardzo dużą swobodę co do wyboru środka najbardziej odpowiedniego w danej rodzinie. Może zatem wydać każde zarządzenie, które jest zgodne z dobrem dziecka (Łapiński, 1974; Dobrzański, 1975; Smyczyński, 2001).

Ustawodawca wprowadził zaledwie jedno kryterium zastosowania instytucji ograniczenia władzy rodzicielskiej, którym jest zagrożenie dobra dziecka. W zależności od okoliczności faktycznych konkretnej sprawy może ono dotyczyć jednego rodzica bądź obojga. Odnosi się tylko

⁵ Postanowienie SN z 13 września 2000 r., II CKN 1141/00, Legalis.

⁶ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. Nr 149, poz. 887; Dz.U. 2018, poz. 998 t.j.; dalej: ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

do dzieci wymienionych imiennie w postanowieniu sądu o ograniczeniu władzy rodzicielskiej. Z powyższego wynika zatem, że sąd może ograniczyć władzę rodzicielską w stosunku do jednego dziecka spośród rodzeństwa, jeśli jest to konieczne dla jego dobra (Ignatowicz, 1985).

Podkreślić należy, że art. 109 k.r.o. nie stanowi środka represji w stosunku do rodziców, a jest jedynie środkiem ochrony zagrożonego dobra dziecka. Jego celem jest niesienie pomocy rodzicom, którzy m.in. z powodu trudności życiowych bądź wychowawczych nie radzą sobie należycie z realizacją zasady ochrony dobra dziecka⁷. Zatem *ratio legis* ograniczenia władzy rodzicielskiej mieści się w dążeniu do utworzenia warunków resocjalizacji rodziny i udzieleniu jej pomocy w taki sposób, aby w przyszłości możliwe było przywrócenie rodzicom pełnej władzy rodzicielskiej (Budna, 2008). Zarządzenia sądu opiekuńczego mogą przyjąć ponadto charakter prewencyjny prowadzący do usunięcia stanu zagrożenia dobra dziecka (Słyk, 2018). W świetle powyższych rozważań nie budzi więc wątpliwości okoliczność, że ograniczenie władzy rodzicielskiej dopuszczalne jest także za zgodą lub na prośbę rodziców (Ignatowicz, 2010b).

Sformułowanie „sąd opiekuńczy wyda” zawarte w art. 109 k.r.o. oznacza, że działanie sądu ma charakter obligatoryjny w razie zaistnienia przesłanki przewidzianej w tym przepisie. Ograniczenie władzy rodzicielskiej powinno być zatem zastosowane w każdym przypadku, gdy doszło do nieprawidłowości mających negatywne skutki odnoszące się do osoby i majątku małoletniego. Zagrożenie dobra dziecka może nastąpić w wyniku działania lub zaniechania rodziców, bądź stanowić konsekwencję nieprawidłowego zachowania małoletniego albo osób trzecich (Długoszewska, 2012).

W literaturze podkreśla się, że instytucja przewidziana w art. 109 k.r.o. może być zastosowana nie tylko w przypadkach zawinionych zaniedbań rodziców względem ich dziecka, ale także wtedy, gdy dobro małoletniego zostało zagrożone na skutek trudności wychowawczych o charakterze obiektywnym (Dobrzański, 1975). Nie można jednak zgodzić się z B. Dobrzańskim (1975), że niemożność przezwyciężenia tych trudności może być uznana za nienależyte wykonywanie władzy rodzicielskiej, bowiem wielokrotnie są one spowodowane specyficznym usposobieniem dziecka albo występowaniem u niego zaburzeń psychicznych (Łapiński, 1975). Wprost zakwestionowała ten pogląd również W. Stojanowska (1988)

⁷ Postanowienie SN z 28 kwietnia 2000 r., II CKN 452/00, Legalis.

stwierdzając, że brak możliwości przewyciężenia takich trudności nie może być określany jako nienależyte wykonywanie władzy rodzicielskiej.

Zarządzenia sądu opiekuńczego na podstawie art. 109 k.r.o. w sposób trwały ograniczają rodzicom swobodę realizacji poszczególnych atrybutów władzy rodzicielskiej (Ignatowicz, Nazar, 2010). Nie można jednak zapominać, że sąd może, na podstawie art. 109 k.r.o., wydawać zarządzenia o charakterze doraźnym, które mają na celu zobowiązanie rodziców do jednorazowego działania. Ograniczenie władzy rodzicielskiej powoduje także obniżenie zaufania do rodziców, czego wyrazem jest np. zakaz powierzania osobom z ograniczoną władzą rodzicielską funkcji rodziny zastępczej bądź prowadzenia rodzinnego domu dziecka⁸. Na podstawie tej ingerencji sądu opiekuńczego dochodzi do swoistego uszczuplenia zakresu władzy rodzicielskiej o określony jej element, z pozostawieniem pozostałej części tej władzy (Słyk, 2018).

Zarządzenie wydawane przez sąd opiekuńczy powinny być „odpowiednie”, a więc dostosowane do konkretnej sytuacji dziecka (Dolecki, 2013). Przyjmując w tym zakresie zasadę proporcjonalności, sąd powinien dobrać najmniej dolegliwe środki do realizacji celu uchylenia zagrożenia dobra dziecka. Nie bez znaczenia w tym zakresie jest gradacja zarządzeń opiekuńczych przyjęta przez ustawodawcę w art. 109 k.r.o. Dodatkową wskazówką jest art. 112³k.r.o., który stanowi, że umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej uwarunkowane jest wyczerpaniem innych środków z art. 109 § 2 pkt 1–4 k.r.o. oraz pomocy rodzicom dziecka w formach przewidzianych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Jednakże jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd może zastosować daleko idącą ingerencję we władzę rodzicielską bez wydawania uprzednich zarządzeń mniejszej wagi (Słyk, 2018).

Katalog zarządzeń wskazanych w art. 109 k.r.o. ma charakter otwarty, o czym świadczy zwrot „w szczególności”. Dopuszczalne jest więc łączenie różnych rodzajów zarządzeń oraz ich modyfikacja (Smyczyński, 2006; Strzebińczyk, Smyczyński (red.), 2003; Ignatowicz, Nazar, 2006). Przykładowo można wskazać na zarządzenie nieprzewidziane co prawda wprost w powyższym przepisie, ale dopuszczone przez Sąd Najwyższy w postaci możliwości nakazania poddania dziecka badaniu krwi mającym na celu przeprowadzenie dowodu potrzebnego w sprawie o ustalenie pochodzenia dziecka⁹.

⁸ Art. 42 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

⁹ Wyrok SN z 18 czerwca 1969 r., I CR 128/69, Legalis.

1.3. Rodzaje zarządzeń sądu ograniczających władzę rodzicielską

Pierwsze z wymienionych zarządzeń w art. 109 § 2 k.r.o. stanowi, że sąd może „zobowiązać rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania, w szczególności do pracy z asystentem rodziny, realizowania innych form pracy z rodziną, skierować małoletniego do placówki wsparcia dziennego, określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej lub skierować rodziców do placówki albo specjalisty zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń”. Jak słusznie zauważył H. Dolecki (2013) słowo „oraz” nie oznacza koniunkcji i sąd może zobowiązać do określonego działania jedynie rodziców, bądź jedynie małoletniego. Kontrola wykonania przez rodziców wydanych zarządzeń może polegać na nałożeniu na nich obowiązku złożenia do sądu odpowiednich dokumentów lub sprawozdań w określonym czasie. Celem jest ocena skuteczności podjętej ingerencji sądu opiekuńczego i ewentualne zastosowanie innych, nowych środków przewidzianych w przepisach k.r.o. (Dolecki, 2013). Zobowiązanie do współpracy z asystentem rodziny ukierunkowane jest na udzielenie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, zdobycie nowych umiejętności w prowadzeniu gospodarstwa domowego, udzielenie wsparcia dzieciom przez indywidualne konsultacje wychowawcze bądź pomoc w rozwiązywaniu problemów socjalnych i psychologicznych¹⁰. Inne formy pracy z rodziną to przede wszystkim: konsultacje i poradnictwo specjalistyczne, terapia, mediacja, usługi dla rodzin z dziećmi, pomoc prawna z zakresu prawa rodzinnego, organizacja spotkań dla rodzin, mających na celu wymianę ich doświadczeń oraz zapobieganie izolacji w „grupach wsparcia”¹¹. Z kolei placówki wsparcia dziennego mają za zadanie zapewnić dziecku opiekę i wychowanie, organizację czasu wolnego, pomoc w nauce, rozwój zainteresowań, organizację zajęć socjoterapeutycznych, korekcyjnych, kompensacyjnych i logopedycznych, organizację terapii pedagogicznej, psychologicznej i socjoterapii¹². Zobowiązanie rodziców do określonego postępowania może polegać przykładowo na zobowiązaniu do poddania dziecka terapii odwykowej, poprawy warunków bytowych

¹⁰ Art. 15 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

¹¹ *Ibidem* art. 10.

¹² *Ibidem* art. 24.

i wychowawczych małoletniego bądź utrzymywania stałego kontaktu z placówką edukacyjną (Ignaczewski, 2010a).

Na podstawie art. 109 § 2 pkt 2 k.r.o. sąd może „określić, jakie czynności nie mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu, albo poddać rodziców innym ograniczeniom, jakim podlega opiekun”. Konieczna w tym zakresie pozostaje analiza przepisów dotyczących opieki, które pozwalają na wyodrębnienie następujących ograniczeń: uzyskanie zezwolenia sądu opiekuńczego we wszystkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku dziecka (art. 156 k.r.o.); ograniczenie możliwości reprezentowania dziecka większe w szerszym zakresie, niż przewidziane w art. 98 § 2 k.r.o., obejmujące czynności prawne z wstępnymi lub rodzeństwem rodziców (art. 159 k.r.o.); złożenie do depozytu kosztowności, papierów wartościowych i innych dokumentów należących do dziecka, złożenie gotówki należącej do dziecka w instytucji bankowej (art. 161 k.r.o.); składanie okresowych sprawozdań dotyczących dziecka oraz rachunków z zarządu jego majątkiem (art. 166 k.r.o.)¹³. Sąd rodzinny może nałożyć na rodziców jedno z wyżej wymienionych ograniczeń, kilka z nich lub wszystkie. Może również określić konkretnie, które czynności nie będą mogły być przez nich wykonywane, np. jeden z rodziców może być pozbawiony prawa do decydowania o leczeniu małoletniego (Słyk, 2018).

Trzecim zarządzeniem wymienionym w katalogu otwartym art. 109 k.r.o. jest możliwość poddania przez sąd wykonywania władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego¹⁴. Według wielu badań empirycznych przeprowadzonych w kierunku stosowania instytucji ograniczenia władzy rodzicielskiej, ten rodzaj zarządzenia jest najczęściej stosowanym przez sądy (Długoszewska, 2012). Kurator rodzinny sprawując nadzór nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej przedstawia sądowi sprawozdania z objęcia nadzoru, a następnie z jego wykonywania w terminach określonych przez sąd. Nadzór powinien zmierzać do usunięcia negatywnych czynników w zachowaniu rodziców, które doprowadziły

¹³ Szerzej na temat opieki por. H. Haak, A. Haak-Trzuskawska (2017). *Opieka i kuratela. Komentarz do art. 145-184 KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC (art. 516, 518, 520, 573-574, 590-598, 599-602, 604-605)*. Warszawa: C.H. Beck; S. Kalus, (2006). [w:] K. Piasecki (red.). *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Warszawa: LexisNexis.

¹⁴ Zadania kuratorów określa ustawa z dnia 27 stycznia 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. Nr 98, poz. 1071; Dz.U. 2018, poz. 1014 t.j.), zaś szczegółowe zasady dotyczące sprawowania nadzoru przez kuratora rodzinnego zostały określone w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz.U. 2014, poz. 989 t.j.).

do ingerencji sądu opiekuńczego i może polegać na podejmowaniu działań ogólnie określanych jako pedagogizacja rodziców (Jedynak, 2017).

Kolejnym możliwym zarządzeniem sądu opiekuńczego jest skierowanie małoletniego do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej częściową pieczę nad dziećmi (art. 109 § 2 pkt 4 k.r.o.). Wskazane wyżej placówki to w szczególności: specjalne szkoły, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne, placówki oświatowo-wychowawcze, schroniska młodzieżowe, młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, specjalne ośrodki wychowawcze dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania, ośrodki umożliwiające dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym, z niepełnosprawnościami sprzężonymi realizację obowiązku szkolnego i obowiązku nauki¹⁵. Sąd może umieścić małoletniego także w Ochotniczym Hufcu Pracy¹⁶. Ten rodzaj ograniczenia władzy rodzicielskiej zmierza do rozdzielenia rodziców i dzieci, jednak nie tak drastycznie, jak w przypadku zarządzenia z art. 109 § 2 pkt 5 k.r.o. Dziecko umieszczone w jednej z wyżej wskazanych instytucji ma bowiem możliwość bardzo częstych kontaktów z rodziną biologiczną (Ignatowicz, 2010b).

W art. 109 § 2 pkt 5 k.r.o. ustawodawca przewidział rodzaj zarządzeń opiekuńczych o charakterze najdalej idącym, polegających na odseparowaniu dziecka od rodziców biologicznych. Sąd może „zarządzić umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo instytucjonalnej pieczy zastępczej albo powierzyć tymczasowo pełnienie funkcji rodziny zastępczej małżonkom lub osobie, niespełniającym warunków dotyczących rodzin zastępczych, w zakresie niezbędnych szkoleń, określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej albo zarządzić umieszczenie małoletniego w zakładzie opiekuńczo – leczniczym, w zakładzie pielęgnacyjno-opiekuńczym lub w zakładzie rehabilitacji leczniczej”. Sąd, umieszczając dziecko w pieczy zastępczej, powinien preferować rodzinne formy¹⁷, a także po uprzednim zastosowaniu innych, mniej dolegliwych środków przewidzianych w art. 109

¹⁵ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 95, poz. 425; Dz.U. 2016, poz. 1943 t.j.).

¹⁶ Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. Nr 99, poz. 1001; Dz.U. 2017, poz. 1065 t.j.); rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lipca 2011 r. w sprawie szczegółowych zadań i organizacji Ochotniczych Hufców Pracy (Dz.U. Nr 155, poz. 920).

¹⁷ Uchwała SN z 9 czerwca 1976 r. – Zalecenia kierunkowe w sprawie wzmocnienia ochrony rodziny, III CZP 46/76, „OSNCP” 1976, Nr 9, poz. 184.

§ 2 pkt 1 – 4 k.r.o. Na skutek pojawiających się w praktyce rozbieżności i na wniosek Rzecznika Praw Dziecka, Sąd Najwyższy wskazał, że sąd opiekuńczy, orzekając umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej, oznacza konkretną rodzinę zastępczą lub konkretny dom dziecka¹⁸. Podstawą wydania wyżej wskazanego zarządzenia jest negatywny wpływ środowiska rodzinnego na wychowanie dziecka, a także na codzienne problemy wychowawcze. Ponadto środek ten ma zastosowanie przy wszelkiego rodzaju zachowaniach patologicznych rodziców, takich jak np. alkoholizm, przemoc fizyczna i psychiczna wobec członków rodziny, silny konflikt w rodzinie (Sikorski, 2003; Wesołowska, 2004; Andrzejewski 1996).

Kolejna forma ograniczenia władzy rodzicielskiej to powierzenie zarządu majątkiem małoletniego ustanowionemu w tym celu kuratorowi (art. 109 § 3 k.r.o.). Oznacza to wyłączenie przedstawicielstwa ustawowego rodziców od podejmowania czynności faktycznych, prawych oraz czynności przed sądami i innymi organami, które dotyczą majątku dziecka. Takie zarządzenie sądu opiekuńczego może nastąpić w sytuacji, gdy rodzice świadomie działają na szkodę dziecka albo gdy ich postępowanie jest spowodowane niezaradnością życiową i brakiem kompetencji. Sąd może powierzyć kuratorowi zarząd jedynie częścią majątku, na którą składa się np. przedsiębiorstwo lub papiery wartościowe (Słyk, 2018).

2. Analiza i prezentacja wyników badań własnych dotyczących ingerencji sądu opiekuńczego we władzę rodzicielską z powodu problemów wychowawczych z małoletnim

Celem drugiej części artykułu jest przedstawienie wyników badań dotyczących ingerencji sądu opiekuńczego we władzę rodzicielską z powodu problemów wychowawczych, jakie sprawiają małoletni, analizy przebiegu postępowania oraz podstawowych informacji o dzieciach i rodzicach objętych postępowaniem. Badania te, w dalszej części pracy, będą nazywane „badaniami własnymi”. Autorka w tej części artykułu skupia się m.in. na charakterystyce zachowań małoletnich, dzieląc je na kilka grup, a także na postępowaniu dowodowym oraz rozstrzygnięciach sądów.

Materiał badawczy, jakim posłużono się do opracowania niniejszego artykułu, obejmuje 300 akt sądowych, spośród których wyselekcjonowano

¹⁸ Uchwała SN z 14 listopada 2014 r., III CZP 65/14, „Biul. SN” 2014, nr 11.

sprawy wszczęte z uwagi na problemy wychowawcze z małoletnimi. W niniejszym rozdziale będą prezentowane wyniki badań własnych autorki, polegające na szczegółowej analizie 30 akt spraw, które stanowią 10% wszystkich badanych akt. Badaniem akt sądowych zostały objęte losowo wybrane sprawy prawomocnie rozpoznane w okresie od stycznia 2016 r. do lipca 2018 r. przez następujące sądy: Sąd Rejonowy w Legionowie, Sąd Rejonowy w Wołominie, Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi-Południe w Warszawie, Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi-Północ w Warszawie, Sąd Rejonowy dla Warszawy Mokotowa. Rodzaje badanych spraw to: ograniczenie władzy rodzicielskiej, pozbawienie władzy rodzicielskiej, zawieszenie władzy rodzicielskiej oraz zmiana wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej.

Narzędziem badawczym, jakim się posłużono, był opracowany kwestionariusz do badania akt sądowych, zawierający następujące działy: informacje wstępne dotyczące czasu trwania postępowania oraz podmiotów go inicjujących, dane małoletnich, charakterystyka rodziny małoletniego, przebieg postępowania dowodowego, ze szczególnym zwróceniem uwagi na wywiad środowiskowy kuratora i opinię Opiniodawczego Zespołu Sądowych Specjalistów, ostateczne rozstrzygnięcie sądu opiekuńczego oraz wnioski i ocena autorki badań w zakresie prawidłowości przeprowadzenia postępowania.

Analiza czasu trwania postępowania opiekuńczego ma istotne znaczenie w kontekście oceny, czy w badanych sprawach doszło do przewlekłości postępowania. Z przeprowadzonych badań własnych wynika, że większość spraw trwała od 1 do 3 miesięcy (17), co należy ocenić bardzo pozytywnie. Sąd rodzinny reagował szybko, a w wielu przypadkach jeszcze dodatkowo wydawał postanowienie o zabezpieczeniu sytuacji małoletniego do czasu prawomocnego zakończenia postępowania. Dużą liczbę spraw stanowią również postępowania przeprowadzone w okresie od 3 do 6 miesięcy (7) oraz od 6 miesięcy do roku (5). Tylko w 1 sprawie postępowanie trwało ponad rok. Wydłużony czas trwania postępowania był spowodowany przede wszystkim oczekiwaniem na opinię biegłych z Opiniodawczego Zespołu Sądowych Specjalistów.

Analiza wyników przeprowadzonych badań wskazuje, że w badanych sprawach sygnał o potrzebie wszczęcia postępowania w przedmiocie ingerencji we władzę rodzicielską z uwagi na kłopoty wychowawcze z małoletnim w przeważającej liczbie spraw pochodził od szkoły (19). Znaczną aktywność w kwestii zawiadamiania sądu o nieprawidłowościach w zachowaniu małoletnich wykazywała policja (8). W 2 badanych sprawach sygnał

o potrzebie wszczęcia postępowania pochodził od organów pomocniczych sądu opiekuńczego, czyli od kuratora zawodowego. Informacje przekazane przez pracowników opieki społecznej to zaledwie 1 sprawa. W badanych sprawach nie było żadnego sygnału pochodzącego ze szpitala lub od rodziny. Niepokojące zatem z punktu widzenia zasady ochrony dobra dziecka jest to, że nie było żadnej sprawy wszczętej z inicjatywy osób najbliższych małoletnich (na przykład sąsiadów, dziadków lub dalszej rodziny).

Skierowane do sądu opiekuńczego sygnały o potrzebie wglądu w sytuację rodzinną dziecka zazwyczaj zawierały wskazanie podmiotów, które są odpowiedzialne za ich zachowanie. Wniosek (sygnał) dotyczył w 17 przypadkach obojga rodziców. Z kolei w 12 badanych sprawach, jako podmiot odpowiedzialny za nieprawidłowe zachowanie małoletnich wskazano matkę. Najczęściej spowodowane było to nieuczestniczeniem ojca w życiu dziecka bądź uprzednim pozbawieniem go władzy rodzicielskiej i w związku z tym sprawowaniem pełnej władzy rodzicielskiej nad dzieckiem jedynie przez matkę. Zaledwie w 1 sprawie uczestnikiem postępowania był ojciec.

Na funkcjonowanie małoletnich duży wpływ ma ich środowisko rodzinne, zatem prawidłowa analiza tematu wymaga ustalenia podstawowych informacji dotyczących rodziców objętych postępowaniem oraz ogólnej sytuacji rodziny. Z przeprowadzonych badań własnych wynika, że w 30 sprawach ogólna liczba matek wynosiła 30. Ogólna liczba ojców stanowiła liczbę 23, bowiem w 3 sprawach nie ustalono ojcostwa, a 4 ojców nie żyło. Najliczniejszą grupę rodziców objętych postępowaniem stanowią rodzice w przedziale wiekowym od 35 do 40 lat, odpowiednio 13 matek i 5 ojców. Znaczna liczba rodziców mieści się w kategorii wiekowej od 40 do 45 lat (7 matek oraz 6 ojców). Z kolei w przedziale wiekowym od 30 do 35 lat były 4 matki oraz 2 ojców. Matki i ojcowie w wieku od 45 do 50 lat to odpowiednio 3 matki i 3 ojców. Matek objętych postępowaniem w grupie wiekowej od 50 do 55 lat było 2, zaś ojców 4. Natomiast w przedziale wiekowym od 55 do 60 lat była 1 matka i 2 ojców. W przypadku 1 ojca nie można było ustalić jego wieku na podstawie danych zawartych w aktach sprawy. W badanych sprawach nie było żadnego rodzica poniżej 30 lat, a także powyżej 60 lat.

Poziom wykształcenia rodziców ma znaczny wpływ na sposób wykonywania władzy rodzicielskiej, co nie oznacza jednak, że rodzice z niższym wykształceniem gorzej realizują proces wychowawczy (Heine, 1991). Z badań własnych wynika, że największa liczba matek objętych postępowaniem opiekuńczym legitymowała się wykształceniem średnim (13)

oraz zawodowym (10). Znaczna liczba matek posiadała wykształcenie podstawowe (5), nieliczne natomiast miały wykształcenie wyższe (2). Nie można było na podstawie akt sprawy ustalić wykształcenia 1 matki. Z kolei najliczniejsza liczba ojców objętych postępowaniem opiekuńczym legitymowała się wykształceniem zawodowym (5). Natomiast aż w 8 sprawach niemożliwe było ustalenie na podstawie akt wykształcenia ojców. Wykształcenie wyższe posiadało jedynie 2 ojców. Natomiast wykształcenie średnie i podstawowe posiadało po 4 ojców. Jak wskazano wyżej, łącznie w 7 sprawach nie ustalono ojcostwa, albo ojciec zmarł przed wszczęciem postępowania. W tych przypadkach wnoszono o ingerencję we władzę rodzicielską matki.

Źródło utrzymania rodziców bezpośrednio łączy się z ich wykształceniem. Z przeprowadzonych badań wynika, że w sprawach opiekuńczych największą grupę stanowią rodzice posiadający stałą pracę (19 matek i 12 ojców). Z pracy dorywczej utrzymywało się 6 matek oraz 3 ojców. Żaden z rodziców nie pozostawał na utrzymaniu rodziny, a z niezarobkowych źródeł utrzymania korzystało jedynie 2 matki i 1 ojciec. Status bezrobotnych bez prawa do zasiłku posiadało odpowiednio 3 matki oraz 1 ojciec. Z kolei aż w 6 przypadkach nie można było ustalić na podstawie akt sprawy źródła utrzymania ojców. Ogół matek i ojców w badanych sprawach stanowią odpowiednio liczby 30 i 23. Z analizy danych wynika, że aktywne zawodowo matki stanowiły 83,3%, a ojcowie 65,3%, co można ocenić pozytywnie w porównaniu do wyników badań własnych dotyczących rodziców objętych postępowaniem o pozbawienie władzy rodzicielskiej przeprowadzonych przez autorkę niniejszego artykułu (Stolarczyk, 2018).

Bardzo ważnym elementem przy ocenie sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej było uzyskanie informacji na temat sytuacji prawnej między rodzicami. Z badań własnych wynika, że największą grupę stanowiły sprawy, w których rodzice są małżeństwem i mieszkają wspólnie (8). Znaczna była także liczba spraw, w których rodzice nigdy nie byli małżeństwem i mieszkają osobno (6). Rodzice po rozwodzie bądź separacji mieszkający osobno to 5 przypadków. Natomiast w 4 sprawach jedno z rodziców nie żyło. Taka sytuacja dotyczyła rodzin, w których dzieci, w konsekwencji śmierci ojca, są wychowywane przez samotne matki. W sprawach o ingerencję sądu opiekuńczego, z uwagi na kłopoty wychowawcze z małoletnim, w których rodzice nigdy nie byli małżeństwem i mieszkają wspólnie, były 2 sprawy. Sytuacje, w których rodzice są małżeństwem i mieszkają osobno to 1 sprawa oraz gdy matka jest panną, a ojcostwo nie zostało

ustalone to również 1 sprawa. Inne przypadki (3) to sytuacje, gdy ojcostwo nie zostało ustalone, a matka jest zamężna (2 przypadki) oraz małżeństwo rodziców zostało unieważnione i mieszkają wspólnie (1 rodzina). Nie było żadnej sprawy, w której rodzice są po rozwodzie bądź separacji i mieszkają wspólnie.

Skomplikowanie sytuacji prawnych między rodzicami objętymi postępowaniem wymaga ustalenia, z kim mieszkało dziecko w chwili wszczęcia postępowania. Z przeprowadzonych badań własnych wynika, że było 14 przypadków, w których dziecko (dzieci) mieszkało z matką. Znaczną liczbę stanowiły sprawy, w których dziecko mieszkało z obojgiem rodziców (11). W 5 sprawach opiekuńczych dziecko mieszkało z matką i ojczymem. Nie było żadnej sprawy, w której dziecko mieszkałoby z ojcem bądź z innymi osobami.

Istotne również było ustalenie warunków mieszkaniowych, w jakich przebywało dziecko (dzieci) w chwili wszczęcia postępowania. Z przeprowadzonych badań własnych wynika, że w połowie badanych spraw warunki były dobre (15), a bardzo dobre występowały w 2 rodzinach. Z kolei przeciętne warunki mieszkaniowe były w 7 przypadkach. Złe warunki mieszkaniowe miało 5 rodzin. Taka ocena była spowodowana załużeniem mieszkania socjalnego i nakazem eksmisji, ciasnotą lokalową, a także było to mieszkanie wymagające generalnego remontu lub w jednym przypadku – bałagan, dym papierosowy oraz brak odpowiedniego miejsca do spania i nauki dla dziecka. W 1 sprawie nie można było ustalić warunków mieszkaniowych na podstawie akt sprawy. M. Heine stwierdził, że „mieszkania przeludnione, zaniedbane, bez elementarnego wyposażenia w urządzenia i sprzęty domowe to najczęściej typowe warunki, w jakich przebywają dzieci zagrożone demoralizacją lub niedostosowaniem społecznym” (Heine, 1991, s. 18). Z przeprowadzonych badań własnych wynika, że nie sposób zgodzić się z wyżej wskazaną tezą, bowiem niewiele dzieci wychowywało się w złych warunkach mieszkaniowych. Co więcej, można stwierdzić, że warunki mieszkaniowe nie mają znaczącego wpływu na zachowanie dzieci, w tym na kłopoty wychowawcze, jakie one sprawiają.

Podobnie do warunków mieszkaniowych, w jakich przebywały dzieci, należy ocenić sytuację finansową rodziny. Największą liczbę stanowią rodziny z przeciętną sytuacją finansową (14) oraz dobrą (8). Bardzo dobrą sytuację finansową miały 3 rodziny, a złą zaledwie 2. Nie można było ustalić na podstawie akt sprawy sytuacji finansowej rodziny w 3 przypadkach.

Niezwykle istotnym elementem postępowania o ograniczenie władzy rodzicielskiej jest występowanie negatywnych czynników po stronie

rodziców przed wszczęciem postępowania. W wyniku analizy badanych spraw można jednak stwierdzić, że niewłaściwe zachowania rodziców były jedynie pośrednią przyczyną ingerencji sądu opiekuńczego bądź występowały na skutek sprawianych przez małoletnich kłopotów wychowawczych. Przypomnieć należy, że ogół spraw w prezentowanych wynikach badań własnych stanowi liczba 30. Natomiast w jednej sprawie mogło być kilka negatywnych czynników po stronie rodziców, dlatego procenty nie sumują się do 100. Z przeprowadzonych badań własnych wynika, że w połowie spraw (15) nie można było doszukać się żadnych negatywnych czynników występujących po stronie rodziców. Najczęściej występującą nieprawidłowością po stronie rodziców była ich nieporadność życiowa i wychowawcza (10), która polegała na tym, że byli oni niewydolni wychowawczo, brakowało im podstawowej wiedzy na temat trudności sprawianych przez dzieci i sposobu ich rozwiązania. W 7 sprawach rodzice tolerowali złe zachowanie dziecka, co było spowodowane nieradzeniem sobie z problemami wychowawczymi małoletnich, bezsilnością bądź ciągłym zapracowaniem. Występujący konflikt w rodzinie (5) oraz brak zainteresowania dzieckiem po stronie ojca (5) występowały zazwyczaj w sytuacjach, gdy rodzice nigdy nie mieszkali wspólnie. Wielokrotnie w takich przypadkach ojcowie zgadzali się na ingerencję sądu we władzę rodzicielską, bo i tak w żaden sposób jej nie wykonywali. Niektórzy z nich nie stawili się nawet ani razu na wezwanie sądu, bądź nie było znane ich miejsce pobytu, co spowodowało konieczność ustanowienia przez sąd kuratora dla osoby nieznannej z miejsca pobytu. W 2 przypadkach śmierć jednego z rodziców miała duży wpływ na wychowanie małoletniego i zapoczątkowała problemy w rodzinie. Po stracie ojca, który dotychczas był autorytetem dla małoletniego, matka nie potrafiła poradzić sobie z nową sytuacją i piętrzącymi się problemami. Epizodyczny charakter (1 przypadek) miały natomiast sprawy, w których rodzice nadużywali alkoholu.

Istotne dla ustalenia przyczyn ingerencji sądu we władzę rodzicielską, w sytuacji kłopotów wychowawczych sprawianych przez małoletnich, było uzyskanie podstawowych informacji o dzieciach. Poniżej zostaną przedstawione najważniejsze kwestie, takie jak: liczba dzieci, wiek małoletnich, rodzaj szkoły, rodzaj zajęć pozalekcyjnych czy dysfunkcje somatyczno-intelektualne występujące u małoletnich.

Z przeprowadzonych badań własnych wynika, że w 28 badanych sprawach rodzice objęci postępowaniem posiadali tylko jedno dziecko, które sprawiało kłopoty wychowawcze. Prawie we wszystkich przypadkach dziecko to było jedynym pozostającym pod władzą rodzicielską danych

rodziców. W jednej sprawie rodzice posiadali czworo dzieci sprawiających problemy wychowawcze. Także w jednej rodzinie pod władzą rodzicielską pozostawało dwoje dzieci z kłopotami wychowawczymi. Wyżej przedstawione dane pokazują, że w postępowaniach w przedmiocie ingerencji we władzę rodzicielską przeważają rodziny posiadające jedno dziecko. Powyższe wyniki badań własnych pozostają w sprzeczności z przekonaniem występującym w literaturze, zgodnie z którym nieprawidłowości występują zazwyczaj w rodzinach wielodzietnych (Kawula, 1980; Graniewska, 1980; Kulpiński, 1990).

Liczba dzieci objętych postępowaniem opiekuńczym wynosiła 34¹⁹, w tym 24 chłopców i 10 dziewcząt. Najwięcej dzieci (po 12) było w przedziale wiekowym 8–12 lat oraz 12–15 lat. Dzieci objętych postępowaniem w wieku od 15–18 lat było 6. Z kolei dzieci w wieku od 6–8 lat to zaledwie 3 osoby. Najmniej było dzieci w wieku poniżej 6 lat (tylko 1).

Wiek małoletnich łączy się ściśle z rodzajem szkoły, do jakiej uczęszczali w chwili wszczęcia postępowania opiekuńczego. Z analizy materiału badawczego wynika, że żaden z małoletnich nie był uczniem szkoły ponadgimnazjalnej ani przedszkola. Największą liczbę stanowili natomiast małoletni uczęszczający do szkoły podstawowej (17), a następnie uczniowie gimnazjum (14). Jeden z małoletnich objętych postępowaniem nie był uczniem żadnej szkoły. Z kolei do zerówki uczęszczało również 1 dziecko. W przypadku 1 małoletniego nie wynikało z akt sprawy, czy i do jakiej szkoły chodził w chwili wszczęcia postępowania opiekuńczego.

Kolejną istotną kwestią w procesie wychowania dzieci jest realizowanie przez nie zajęć pozaszkolnych. Z przeprowadzonych badań wynika, że zaledwie 8 małoletnich uczęszczało na zajęcia dodatkowe. Niektórzy z nich korzystali z kilku form rozwijania swoich zainteresowań. Przykładowo można wskazać następujące aktywności: basen, język angielski, piłka nożna, sztuki walki, warsztaty teatralne. Niepokojąca jest znikoma aktywność rodziców w rozwijanie umiejętności dzieci aż w 22 przypadkach. W stosunku do 4 dzieci niemożliwe było ustalenie na podstawie akt, czy realizowały one swoje zainteresowania w jakichkolwiek formach zajęć pozaszkolnych.

Bardzo ważnym zagadnieniem w sprawach dotyczących ingerencji sądu we władzę rodzicielską z uwagi na kłopoty wychowawcze z małoletnim jest ustalenie informacji na temat dysfunkcji somatyczno-intelektualnych

¹⁹ Liczba zbadanych spraw nie jest równa liczbie dzieci, ponieważ w dwóch sprawach było odpowiednio dwoje i czworo dzieci.

występujących u dzieci, bowiem predyspozycje psychiczne mają duży wpływ na funkcjonowanie w środowisku. Z analizy materiału badawczego wynika, że w 22 przypadkach nie występowały żadne dysfunkcje somatyczno-intelektualne. Z kolei u 12 małoletnich występowały różne dysfunkcje, takie jak: alergia, astma, cukrzyca, dysleksja rozwojowa, ADHD, upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim, fobia szkolna, hiperkinetyczne zaburzenia zachowania, nerwica lękowa, światłowstręt, stres pourazowy (po molestowaniu seksualnym w przeszłości), nadwrażliwość na dźwięki, zaburzenia opozycyjno-buntownicze.

Jak już wspomniano powyżej, liczba dzieci objętych postępowaniem opiekuńczym wynosi 34. Zauważyć należy, że jeden małoletni mógł sprawić kilka problemów wychowawczych, wobec czego liczby nie sumują się do 34. W niniejszym artykule kwestia problemów wychowawczych dotyczących małoletnich jest bardzo istotna, dlatego zostaną one wymienione szczegółowo w obrębie poszczególnych grup.

Najczęściej występowały problemy wychowawcze w postaci złego zachowywania się w szkole (14 małoletnich). W tym zakresie kreatywność małoletnich zaskoczyła nawet ich rodziców, ponieważ w kilku przypadkach w tej grupie małoletni byli w domu wobec rodziców grzeczni, kulturalni i uprzejmi. Ze złym zachowywaniem się w szkole bezpośrednio łączą się inne problemy wychowawcze w postaci agresji słownej i fizycznej, która występowała w przypadku 9 małoletnich. Zasadne pozostaje w tym miejscu szczegółowe wyliczenie zachowań mieszczących się w wyżej wskazanych dwóch grupach, a były to przede wszystkim: nieposłuszeństwo wobec nauczycieli i niewykonywanie ich poleceń, podważanie autorytetu nauczycieli i pracowników szkoły, próby kradzieży, kradzieże, bicie i gryzienie rówieśników, podpalania zeszytów w toalecie, oddawanie moczu na zeszyt podczas lekcji, zastraszanie rówieśników, przykładanie zapalanej zapalniczki do policzka kolegi i grożenie podpaleniem go, plucie na nauczycieli, grożenie koledze nożem, nieprawidłowe zachowania na wycieczkach szkolnych (np. wskakiwanie w parku do fontanny), nieodzywanie się do nauczycieli i pracowników szkoły, będące przejawem buntu.

Bardzo częstym problemem wychowawczym wśród małoletnich objętych postępowaniem opiekuńczym było nieposłuszeństwo wobec rodziców (10), z którego wynikały również inne kłopoty wychowawcze. Rodzice tych dzieci nie mieli na nie żadnego wpływu. Małoletni nie słuchali ich uwag, poleceń, kar, zakazów czy nakazów. Dzieci żyły beztrąsko, nie przestrzegając jednocześnie zasad i granic wyznaczonych w domu. W tych przypadkach rodzice bardzo często otwarcie przyznawali się do kłopotów

z małoletnim i brakiem ich wpływu na dziecko. Poszukiwali pomocy u szkolnych psychologów i pedagogów, pracowników opieki społecznej, rodziny lub kuratorów sądowych. Po wszczęciu postępowania opiekuńczego zgadzali się na ograniczenie im władzy rodzicielskiej, bowiem byli już wyczerpani samodzielным poszukiwaniem odpowiedniego rozwiązania ich problemów, mając nadzieję na pomoc ze strony sądu rodzinnego i jego organów pomocniczych. W jednym przypadku matka małoletniego prosiła sąd o wskazanie jej placówki, w której może uzyskać bezpośrednią pomoc.

Wśród małoletnich sprawiających kłopoty wychowawcze w postaci nieposłuszeństwa wobec rodziców (10) oraz agresji słownej i fizycznej (9) można wskazać kilkoro dzieci, które stosowały przemoc psychiczną i fizyczną tylko wobec rodziców. Jako przykład można wymienić następujące zachowania: bicie, gryzienie, popychanie, szantażowanie, manipulowanie, zamknięcie matki na balkonie na całą noc (konieczna była interwencja straży pożarnej), wyrzucanie telefonu matki do śmieci lub przez okno, próba uduszenia ojca przez syna, demolowanie mieszkania (mebli, sprzętu AGD), zakłócanie snu matki przez szybkie włączanie i wyłączanie światła w nocy. Lektura akt nasuwa refleksję, na jakim etapie życia to zachowanie małoletnich zaczęło się przejawiać i dlaczego rodzice nie reagowali wcześniej.

Liczną grupę stanowili także małoletni nagminnie opuszczający lekcje w szkole (10). Jako przyczynę wagarowania wśród dzieci objętych postępowaniem opiekuńczym można wskazać problemy ze wstawaniem rano, niechęć do szkoły, symulowanie chorób, lęk przed szkołą lub buntowanie się. Wielu z tych małoletnich nie uzyskało promocji do następnej klasy z uwagi na ponad 50% nieobecności w szkole. Rodzice podchodzili do tego problemu w dwojaki sposób: jedni usprawiedliwiali wszystkie nieobecności dzieci bez względu na przyczynę opuszczania godzin lekcyjnych, a drudzy usprawiedliwiali opuszczone godziny lekcyjne tylko z ważnych przyczyn.

Niepokojąca jest duża liczba małoletnich borykających się z problemami psychologicznymi i psychicznymi (6). Wśród tej grupy można wymienić m.in.: próby samobójcze i samookaleczenie się, a także zaburzenia odżywiania. W tych przypadkach to osoby trzecie (nauczyciel, wychowawca na obozie sportowym) zauważyły pierwsze objawy. Ponadto niektórzy małoletni mieli nerwice lękowe, np. obawa przed szkołą, która przejawiała się błaganiem matki przez dziecko o niezmuszanie do uczęszczania do placówki edukacyjnej. Jedna z małoletnich w tej grupie cierpiała

na depresję lękową w wyniku molestowania seksualnego w przeszłości i inne zaburzenia zachowania, które zostały opisane przez szkołę w następujący sposób: *małoletnia zachowuje się jak opętana; ma niekontrolowane ataki szału; rzuca się na podłogę, krzyczy, traci kontakt z rzeczywistością, wszędzie widzi krew; słyszy głos mężczyzny, który nakazuje jej wydrapywanie sobie żył; po ataku nic nie pamięta*. Ponadto dzieci w tej grupie miały niską samoocenę, traciły radość życia i popadały w przygnębienie. Rodzice tych małych natychmiast po wszczęciu postępowania opiekuńczego podejmowali terapię psychologiczną dzieci. Zastanawiające jest jednak, dlaczego to osoby trzecie, a nie rodzice, dostrzegły problemy małych. Chociażby samookaleczenie lub przejawy anoreksji powinny być zauważone znacznie wcześniej, ponieważ objawiają się w wyglądzie zewnętrznym dziecka.

Kolejna grupa małych w badanych sprawach to dzieci uzależnione od internetu i gier komputerowych (4). Jeden z chłopców w tej grupie potrafił nie spać kilka dni, aby cały czas grać na komputerze. Drugi z kolei brał udział w „Blue Whale Challenge” (Niebieski Wieloryb)²⁰, co doprowadziło do samookaleczenia, symulowania choroby psychicznej i wielu innych nieprawidłowości. Z kolei inny chłopak w tej grupie badawczej był uzależniony od serwisu YouTube i publikował tam kilka razy dziennie nagrywane przez siebie filmiki. Uzależnienie od internetu doprowadziło te dzieci do zagrożenia zdrowia oraz w niektórych przypadkach życia. Cały harmonogram dnia dziecka był podporządkowany korzystaniu z sieci. Dzieci opuszczały lekcje, zamykały się w pokoju i spędzały czas wyłącznie przed ekranem komputera. Było to o tyle niebezpieczne, iż wycofały się z życia społecznego, nie spotykały się z rówieśnikami a każda próba odwrócenia ich uwagi od komputera kończyła się agresją. Wydawałoby się, że rodzice powinni zauważyć występujące problemy wychowawcze

²⁰ Gra pojawiła się początkowo w Rosji, następnie w Polsce. Polega na wykonywaniu zadań otrzymanych od osoby, która prowadzi danego uczestnika. Jest bardzo niebezpieczna, bowiem przez 50 dni uczestnicy wykonują codziennie inne zadania, w których dominują rozkazy, wycinanie symboli na skórze, kłucie się igłą, oglądanie psychodelicznych filmów, wchodzenie na wysokie budynki, tory kolejowe, a w ostatnim dniu samobójstwo. Ponadto „opiekun gry” kontaktuje się z uczestnikami w nocy, najczęściej o godzinie 4.20. Zdaniem ekspertów takie działania ułatwia manipulowanie małoletnimi, którzy są zmęczeni i mają osłabioną koncentrację. Szacuje się, że w latach 2015–2016 w Rosji na skutek tej gry życie straciło około 130 dzieci. Gdy gra pojawiła się w Polsce liczne szkoły, kuratoria oświaty czy jednostki policji wydawały ostrzeżenia skierowane do rodziców. Źródło: <https://expressilustrowany.pl/50-zadan-niebieski-wieloryb-niebieski-wieloryb-to-bardzo-grozna-gra/ar/11897521>; dostęp dnia 7 września 2018 r.

znacznie wcześniej, przed wszczęciem postępowania opiekuńczego i podjąc odpowiednie kroki. Należy poddać pod refleksję zachowanie rodziców, którzy zazwyczaj reagują zbyt późno, mimo że zauważają niepokojące zachowania swoich dzieci. Czasami są bezsilni wobec ich problemów wychowawczych, jednak w takich przypadkach powinni sięgnąć jak najszybciej po profesjonalną pomoc psychologiczną.

Znaczącym problemem wychowawczym, jaki pojawił się w badanych sprawach było „zachowanie okołoseksualne”²¹ małoletnich (3). Objawiało się przede wszystkim w szkole wśród rówieśników i polegało np. na opowiadaniu o scenach pornograficznych, dotykaniu miejsc intymnych osób trzecich bądź recytowaniu wierszyków z wulgaryzmami i podtekstem erotycznym. Zdarzały się także komentarze pornograficzne od uczniów w tej grupie w kierunku nauczycieli lub ściąganie spodni rówieśnikom. Rodzice tych dzieci zaprzeczali takim zachowaniom dzieci w domu. Nie zauważali także, aby małoletni oglądali filmy pornograficzne albo byli świadkami relacji intymnych dorosłych. W toku postępowania okazało się, że źródłem tych nieprawidłowości jest internet. Rodzice reagowali natychmiast, ograniczając dostęp małoletnich do sieci.

Ucieczki z domu wśród małoletnich objętych postępowaniem opiekuńczym występowały zaledwie w 2 przypadkach. Były spowodowane przede wszystkim konfliktem z jednym z rodziców i ogólnym buntem. Być może małoletni w ten sposób pragnęli również zwrócić na siebie uwagę dorosłych. Tylko w 1 spośród badanych spraw wystąpiły inne problemy wychowawcze. W tym przypadku małoletni cierpiał na zaburzenia zachowania, które polegały na: obsesyjnym zbieractwie, zjadaniu wszystkiego co jest dostępne w domu (nawet 1 kg cukru), włóczęgostwie, wypróżnianiu się w bieliznę, niechęci do zachowywania higieny osobistej, zbieraniu i chowaniu opakowań po jedzeniu i kosmetykach.

Z przeprowadzonych badań własnych wynika, że żaden z małoletnich objętych postępowaniem opiekuńczym nie sprawiał kłopotów wychowawczych w postaci spożywania alkoholu, używania narkotyków czy kontaktów ze środowiskiem patologicznym. Żaden małoletni również nie palił papierosów ani nie zażywał dopalaczy. Bez wątplenia można stwierdzić, że aktualnie internet jest takim samym zagrożeniem dla dzieci jak używki.

Postępowanie dowodowe ma istotny wpływ na sposób rozstrzygnięcia sądu, dlatego też niezwykle istotnym było ustalenie, jakie dowody

²¹ Terminem tym posłużono się w jednej z opinii biegłych z Opiniodawczego Zespołu Sądowych Specjalistów w badanych sprawach.

przeprowadził sąd w toku postępowania. Z analizy prezentowanych badań własnych wynika, że w każdej sprawie o ingerencję sądu we władzę rodzicielską z uwagi na problemy wychowawcze z małoletnim, sąd przeprowadził dowód z dokumentu (30). Można wskazać, że najczęściej występującymi dokumentami w aktach sprawy były: skrócony odpis aktu urodzenia dziecka (24), opinia szkoły (20), notatka Policji (10), dokumentacja medyczna (8). W pojedynczych sprawach występowały również takie dokumenty, jak: świadectwa szkolne, opinie wychowawcy małoletniego, dyplomy za różne osiągnięcia, certyfikaty ukończonych kursów (np. pływania), odpis wyroku rozwodowego, zaświadczenie o podjęciu terapii psychologicznej, opinia Ośrodka Pomocy Społecznej, opinia Domu Dziecka, zaświadczenie o zarobkach rodzica, odpis skrócony aktu zgonu rodzica, wydruk korespondencji między małoletnim a rówieśnikami. W 29 sprawach sąd przeprowadził dowód z wywiadu środowiskowego kuratora zawodowego, a w 2 sprawach wywiad ten został przeprowadzony dwukrotnie. Dowód z przesłuchania stron występował w 26 sprawach. Dość często wykorzystywano dowód z akt innej sprawy sądowej (13), np. rozwodowej lub z nadzoru kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu o ograniczeniu władzy rodzicielskiej. Z kolei dowód z zeznań świadków występował zaledwie w 3 sprawach. Najczęściej w charakterze świadków zeznawali członkowie rodziny małoletniego lub pracownicy szkoły. Najrzadziej przeprowadzonym dowodem była opinia biegłych z Opiniodawczego Zespołu Sądowych Specjalistów, po którą sąd sięgnął w 2 przypadkach. Podkreślić należy, że liczby nie sumują się do 30 dlatego, iż w jednej sprawie sąd przeprowadził kilka dowodów.

W badanych sprawach bardzo ważnym zagadnieniem było ustalenie, czy w rodzinach objętych postępowaniem z uwagi na kłopoty wychowawcze z małoletnim, sąd opiekuńczy już uprzednio ingerował we władzę rodzicielską, a jeśli tak, to w jaki sposób.

Z analizy badań własnych wynika, że sąd w przeszłości ingerował we władzę rodzicielską zaledwie w 3 przypadkach. W tych sprawach ograniczył władzę rodzicielską przez poddanie jej wykonywania stałemu nadzorowi kuratora i zobowiązania go do składania sprawozdań jeden raz na 3 miesiące. W 27 badanych sprawach nie było żadnej ingerencji sądu we władzę rodzicielską przed wszczęciem przedmiotowego postępowania o wydanie zarządzeń opiekuńczych w trybie art. 109 k.r.o. z uwagi na problemy wychowawcze z małoletnim.

Z przeprowadzonych badań własnych wynika, że większość rozstrzygnięć sądu to ograniczenie władzy rodzicielskiej przez poddanie jej wykonywania stałemu nadzorowi kuratora sądowego (19), w tym sąd ograniczył władzę rodzicielską matce w 9 sprawach, a w 11 przypadkach sąd ograniczył władzę rodzicielską obojgu rodzicom. Natomiast nie było żadnego orzeczenia sądu o ograniczeniu władzy rodzicielskiej ojca. Częstość składania sprawozdań została określona w różny sposób: raz na trzy miesiące (10), raz na jeden miesiąc (7), raz na dwa miesiące (1) oraz raz na dwa tygodnie (1). Dodatkowo, obok poddania wykonywania władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora, sąd zobowiązał rodziców do określonego postępowania: do podjęcia terapii rodzinnej i warsztatów podnoszących kompetencje wychowawcze, do współpracy z placówką edukacyjną małoletniego, do podjęcia terapii psychologicznej i pedagogicznej. W 4 sprawach sąd ograniczył władzę rodzicielską matki lub obojga rodziców tylko przez zobowiązanie do określonego postępowania: do leczenia dziecka i kontroli frekwencji w szkole, do podniesienia kompetencji wychowawczych, do terapii rodzinnej oraz do uczestniczenia w terapii psychologicznej i pedagogicznej. W 1 sprawie sąd zarządził umieszczenie małoletniego w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Interesującym rozstrzygnięciem sądu w świetle opisanych powyżej okoliczności faktycznych wydaje się, że w 6 sprawach sąd stwierdził brak podstaw do wydania zarządzeń opiekuńczych w trybie art. 109 k.r.o. Takie rozstrzygnięcie było spowodowane bardzo szybką reakcją rodziców na wszczęcie postępowania opiekuńczego, aczkolwiek podjętą dopiero po zainteresowaniu się ich sytuacją rodzinną i problemami wychowawczymi z małoletnim przez sąd. Zazwyczaj rodzice podejmowali terapię psychologiczną wspólnie z małoletnim bądź zmieniali środowisko małoletniego, przenosząc go do innej szkoły lub w inny sposób radząc sobie z kłopotami wychowawczymi. Jednakże sama forma rozstrzygnięcia budzi liczne wątpliwości. Zasadne w tej sytuacji byłoby bowiem umorzenie postępowania, a nie stwierdzenie przez sąd braku podstaw do ograniczenia władzy rodzicielskiej.

W badanych sprawach rodzice zazwyczaj akceptowali wydane przez sąd rodzinny orzeczenie o ograniczeniu im władzy rodzicielskiej. Często także w toku postępowania sami zgadzali się na ingerencję sądu we władzę rodzicielską z dwóch powodów: potrzebowali pomocy w radzeniu sobie z małoletnim bądź rozumieli, że wydanie zarządzeń opiekuńczych w trybie art. 109 k.r.o. nie jest środkiem represji wobec nich. W żadnej z badanych spraw nie wniesiono apelacji od orzeczenia sądu I instancji.

3. Podsumowanie wyników badań i wnioski

Przystępując do omawianego badania sformułowano problemy badawcze oraz tezy, które w toku badań zostały poddane weryfikacji. Wnikliwa analiza akt pozwoliła na sformułowanie także innych wniosków wynikających z badań, które okazały się interesujące i konieczne do zaprezentowania.

W pierwszej kolejności należy wskazać, że podmiotem inicjującym postępowanie o wydanie zarządzeń opiekuńczych w trybie art. 109 k.r.o., gdy małoletni sprawia problemy wychowawcze, była najczęściej szkoła. W 19 badanych sprawach wszczęcie postępowania opiekuńczego nastąpiło z inicjatywy szkoły. Przeprowadzona pod tym kątem analiza badanych akt wykazała, że zazwyczaj szkoła w pierwszej kolejności podejmowała próbę samodzielnego poradzenia sobie ze złym zachowaniem małoletniego w szkole, np. za pomocą szkolnego psychologa, podpisania kontraktu z małoletnim, bądź zawieszenia w prawach ucznia. Następnie kontaktowano się z rodzicami, którzy reagowali różnie – jedni przyznawali się do bezradności w zakresie problemów wychowawczych z małoletnim, drudzy obwiniali szkołę za nieprawidłowe metody wychowawcze lub rówieśników dziecka za zły wpływ na małoletniego, a inni w ogóle nie reagowali na wezwania do szkoły. Ostatecznym działaniem szkoły było skierowanie do sądu wniosku o wgląd w sytuację małoletniego.

W 28 rodzinach objętych postępowaniem opiekuńczym wychowywało się jedno dziecko. Tym samym w świetle badań własnych obalono powszechne przekonanie, iż do ingerencji sądu opiekuńczego we władzę rodzicielską dochodzi zazwyczaj w rodzinach wielodzietnych. Zaledwie w 2 sprawach pod władzą rodzicielską danych rodziców pozostawało odpowiednio dwoje i czworo dzieci. Wielodzietność rodzin nie ma wpływu zatem na wykonywanie władzy rodzicielskiej, co zostało potwierdzone na podstawie badań empirycznych dotyczących ingerencji sądu na mocy art. 111 k.r.o. również przez autorkę niniejszego artykułu w innej publikacji (Stolarczyk, 2018).

Z analizy przeprowadzonych badań własnych wynika, że najliczniejszą grupę wiekową stanowiły dzieci pobierające naukę w szkole podstawowej (17), natomiast liczba dzieci uczęszczających do gimnazjum wynosiła 14. Wydawałoby się, że to właśnie wiek dorastania przypadający na naukę w gimnazjum jest najtrudniejszym okresem w życiu każdego człowieka. Jednakże z badań własnych wynika, że to dzieci młodsze sprawiają większe trudności. Być może jest to związane z coraz szybszym dojrzewaniem

małoletnich. Zastanawiający w tym zakresie jest wiek dzieci, w którym pojawiły się pierwsze objawy niewłaściwego zachowania. Można domniemywać, że dzieci uczęszczające do przedszkola lub nawet młodsze przejawiają pierwsze symptomy poważnych problemów wychowawczych w przyszłości. W tym kontekście należy także upatrywać pośredniej przyczyny ingerencji sądu opiekuńczego we władzę rodzicielską – w zachowanie rodziców, którzy nie zareagowali w odpowiednim momencie i nie wyznaczyli granic dopuszczalnego zachowania małoletnim. Podkreślić należy, że nieodpowiednie zachowania dzieci nie pojawiają się nagle. Zazwyczaj rozwijają się w psychice i osobowości dzieci przez wiele lat, przybierając na początku łagodne formy. Obowiązkiem rodziców jest przystosowanie dziecka do życia społecznego, co obliuguje ich do zwalczania negatywnych zachowań i ukształtowania osobowości dziecka w prawidłowy sposób. Niewypełnianie obowiązku przystosowania dziecka do życia w społeczeństwie jest zaniedbywaniem małoletniego. W takiej sytuacji warto rozważyć ingerencję sądu opiekuńczego we władzę rodzicielską na znacznie wcześniejszym etapie życia dziecka.

Najczęściej występujące problemy wychowawcze w badanych sprawach to złe zachowanie w szkole, które dotyczyło 14 małoletnich. Mają one bezpośredni związek z innymi problemami wychowawczymi, ponieważ złe zachowanie w szkole często objawiało się np. agresją słowną i fizyczną wobec rówieśników i nauczycieli. Jeden z uczniów swoim złym zachowaniem w szkole doprowadził do tego, że otrzymał od dyrektora szkoły zakaz chodzenia do szkoły do momentu przeniesienia go przez rodziców do innej placówki lub zorganizowania mu nauczania indywidualnego.

Niepokojącymi problemami wychowawczymi wśród małoletnich objętych badaniami były próby samobójcze i samookaleczenia. Sześcioro małoletnich, którzy zostali sklasyfikowani w tej grupie, cierpiało na depresję lub nerwicę. Przyczyny takiego stanu psychicznego dzieci były różne, np. molestowanie seksualne w przeszłości, niska samoocena, lęk przed szkołą, a także zbyt wysokie wymagania stawiane przez rodziców. W każdym z tych przypadków rodzice nie byli w pełni świadomi, co dzieje się z ich dziećmi. Dopiero wszczęcie postępowania opiekuńczego przez sąd spowodowało poszukiwanie dla małoletnich pomocy psychologicznej przez rodziców. Wcześniej rodzice nie chcieli przyznać się sami przed sobą, że ich dziecko zachowuje się niestandardowo. Obawiali się, że niezbędna będzie pomoc psychiatry, co z kolei spowoduje pewną stygmatyzację dziecka na przyszłość. Dla poznania skali problemu na tle całego kraju konieczne stało się sięgnięcie do statystyk prowadzonych przez Policję

i okazało się, iż w 2017 r. aż 116 dzieci dokonało samobójstwa zakończonego zgonem²², w tym jedno dziecko poniżej 12 roku życia. Z kolei liczba nieudanych prób samobójczych wśród dzieci i młodzieży w 2017 r. to aż 730 osób, w tym 28 małoletnich w wieku od 7 do 12 lat. Analizując dane na przestrzeni lat (od 2013 r.) liczba ta znacznie wzrosła²³.

Rodzice podejmowali działania zmierzające do pomocy małoletnim sprawiającym kłopoty wychowawcze zazwyczaj jeszcze przed wydaniem orzeczenia przez sąd, co należy ocenić pozytywnie. W 6 przypadkach, rodzice podejmowali na tyle skuteczne działania mające na celu pomoc swoim dzieciom, że sąd zaniechał ingerencji we władzę rodzicielską, orzekając o stwierdzeniu braku podstaw do ograniczenia władzy rodzicielskiej. Z analizy prezentowanych danych wynika, że rodzice nie zawsze mieli świadomość powagi kłopotów wychowawczych z małoletnim. Uważali, że każde dorastające dziecko przechodzi trudny okres w życiu. Dopiero aktywne działanie szkoły bądź wszczęcie postępowania opiekuńczego stanowiło dla nich wyraźny sygnał o konieczności zwrócenia znacznie większej uwagi na dziecko. Wszczęcie postępowania opiekuńczego spowodowało, że rodzice uświadomili sobie powagę problemów sprawianych przez ich dziecko. Zanim sygnał o potrzebie ingerencji we władzę rodzicielską docierał do sądu, rodzice „odsuwali” od siebie problemy wychowawcze małoletnich. Zazwyczaj informacje płynące ze szkoły o problemach wychowawczych z dzieckiem nie skutkowały podjęciem jakichkolwiek działań po stronie rodziców, które zapobiegłyby dalszym problemom. Inni rodzice z kolei, świadomi nieprawidłowości sytuacji opiekuńczo-wychowawczej ich małoletniego dziecka, byli wobec tego bezsilni. Wszczęcie postępowania sądowego spowodowało wzrost motywacji rodziców do zmian mających na celu pomoc małoletnim, poprawę ich zachowania oraz wyegzekwowanie posłuszeństwa dzieci wobec rodziców. Bardzo często podejmowali działania w trakcie postępowania, które przynosiły pozytywny efekt i skutkowały ostatecznie stwierdzeniem przez sąd braku podstaw do ingerencji we władzę rodzicielską. W niektórych przypadkach odnosiło się wrażenie, że mimo ustabilizowania sytuacji w rodzinie sąd ingerował we władzę rodzicielską „na wszelki wypadek”. Należy bardzo pozytywnie ocenić takie postępowanie sądu, a nawet pokusić się o postulat ograniczania władzy rodzicielskiej przez poddanie jej wykonywania stałemu nadzorowi kuratora

²² Terminologia zaczerpnięta ze statystyk policyjnych.

²³ www.statystyka.policja.pl.

do osiągnięcia pełnoletności przez dziecko w celu monitorowania jego sytuacji opiekuńczo-wychowawczej i możliwości szybkiej reakcji odpowiednich organów w razie wystąpienia nieprawidłowości po stronie rodziców bądź dzieci.

W badanych sprawach większość rodzin miała bardzo dobre lub dobre warunki mieszkaniowe. Sytuacja finansowa rodziny na ogół również była dobra. W analizowanych sprawach nie było żadnej rodziny patologicznej z uzależnieniami, problemami materialnymi czy mieszkaniowymi. Małoletni w większości badanych spraw posiadali własny pokój, wydzielone miejsce do spania oraz odpowiednie miejsce do odrabiania lekcji i nauki. Wielu z nich korzystało z dodatkowych zajęć pozalekcyjnych bądź z korepetycji z przedmiotów szkolnych. Znaczna liczba dzieci objętych postępowaniem opiekuńczym miała zapewnione co roku wyjazdy wakacyjne, czasem nawet kilka razy w roku. Niektórzy wielokrotnie wyjeżdżali z rodzicami za granicę, aby poznawać nowe miejsca, kulturę innych regionów świata, czy doskonalić umiejętności np. narciarskie. Wydawałoby się, że brak negatywnych bodźców ze środowiska domowego małoletnich oraz zaspokojenie ich wszystkich potrzeb przez rodziców nie wpłynie w żaden sposób negatywnie na ich wychowanie. Mimo sprzyjających warunków do rozwoju zarówno emocjonalnego, jak i intelektualnego, dzieci te sprawiają znaczne problemy wychowawcze. Wydaje się, że dobre warunki mieszkaniowe i finansowe rodziców nie są wystarczające do odpowiedniego wychowania dziecka. Potrzebne jest krytyczne spojrzenie i dla dobra dziecka korygowanie jego postępowania od najmłodszych lat. Być może rodzice pracują ponad swoje siły, skupiając się na zapewnieniu swojej rodzinie dóbr materialnych, nie mając jednocześnie wystarczająco dużo czasu dla dziecka. Warto więc podkreślić, że ważniejszą sferą wychowania dziecka jest zapewnienie dóbr niematerialnych kosztem skromniejszych warunków mieszkaniowych.

Za pomocą organu pomocniczego, jakim jest dla sądu rodzinnego kurator, sąd ma możliwość uzyskania obszernych i obiektywnych informacji o rodzinie objętej postępowaniem opiekuńczym. Bardzo dobrą praktyką po stronie kuratorów przeprowadzających wywiady środowiskowe jest weryfikacja informacji przedstawionych przez rodzinę podczas rozmowy, np. z pracownikami szkoły, pracownikami opieki społecznej, sąsiadami czy też dalszą rodziną.

W większości badanych spraw brak było uprzedniej ingerencji sądu we władzę rodzicielską. Rodziny objęte postępowaniem opiekuńczym nie korzystały zatem z pomocy organów pomocniczych sądu rodzinnego,

np. w postaci kuratora. Większość nie współpracowała także z innymi instytucjami, które mogłyby wspomóc ich w wychowaniu małoletnich sprawiających kłopoty wychowawcze. Niewiele rodzin spośród badanych spraw miało przydzielonego asystenta rodziny bądź uczęszczało na terapię psychologiczną lub pedagogiczną. Rodzice podejmowali samodzielne próby poradzenia sobie z wychowaniem dzieci i ich problemami. Czasami korzystali z pomocy najbliższych, co jednak okazało się mało skuteczne.

Większość rozstrzygnięć sądu to ograniczenie władzy rodzicielskiej przez poddanie jej wykonywania stałemu nadzorowi kuratora. Przypomnieć w tym miejscu należy, że sąd ograniczył władzę rodzicielską matce w 9 sprawach, a w 12 przypadkach sąd ograniczył władzę rodzicielską obojgu rodzicom. Ingerencja sądu we władzę rodzicielską tylko matki była spowodowana tym, że w chwili wszczęcia postępowania ojciec już nie żył, był pozbawiony władzy rodzicielskiej bądź nie utrzymywał żadnego kontaktu z dzieckiem. Ten ostatni przypadek jest o tyle interesujący, że sąd wydał zarządzenia w trybie art. 109 k.r.o. tylko w stosunku do rodzica, który sprawował bieżącą pieczę nad dzieckiem i miał realny wpływ na jego wychowanie.

W żadnej spośród badanych spraw sąd nie zobowiązał małoletniego do określonego postępowania. Skupiał się na nałożeniu dodatkowych obowiązków na rodziców, bowiem oni stanowili lepszą gwarancję do pozytywnego rozwiązania kłopotów wychowawczych małoletniego.

Odnosząc się do kwestii proceduralnych, niepokojąca okazała się praktyka jednego z sądów objętych badaniem, według której w pierwszym punkcie orzeczenia sąd „stwierdza brak podstaw do ograniczenia władzy rodzicielskiej”, a w drugim punkcie zobowiązuje rodziców do określonego postępowania lub poddaje wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora. Powyżej wskazane dwa punkty orzeczenia sądu są wzajemnie ze sobą sprzeczne, bowiem zobowiązanie rodzica do określonego postępowania oraz nadzór kuratora to formy ograniczenia władzy rodzicielskiej. Zatem prawidłowe rozstrzygnięcie sądu powinno brzmieć w tych przypadkach w następujący sposób: „ogranicza władzę rodzicielską przez zobowiązanie rodziców do (...)” lub „ogranicza władzę rodzicielską przez poddanie jej wykonywania stałemu nadzorowi kuratora”. Należy wyrazić nadzieję, że wyżej wskazany przypadek nieprawidłowej praktyki sądu jest pojedynczy i nie będzie powtarzał się w innych sądach.

Bibliografia

Literatura

Andrzejewski, M. (1996). *Rodzina*. [w:] Król, T. (red.). *Wędrując ku dorosłości. Przygotowanie do życia w rodzinie dla uczniów starszych klas szkoły podstawowej*. Kraków: Wydawnictwo WAM.

Budna, E. (2008). *Glosa do uchwały SN z 5.2.2004 r., III CZP 113/03*. „Monitor Prawniczy”, 8.

Długoszevska, I. (2012). *Przesłanki oraz skutki ograniczenia i pozbawienia władzy rodzicielskiej*. Warszawa: LexisNexis.

Dobrzański, B. (red.). (1975). *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.

Dolecki, H. (2013). [w:] Dolecki, H., Sokołowski, T. (red), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer.

Gajda, J. (2000). *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.

Graniewska, D. (1980). *Rodzina wielodzietna w Polsce. Sytuacja społeczno-demograficzna*. „Problemy Rodziny”, 1.

Haak, H., Haak-Trzuskawska A. (2017). *Opieka i kuratela. Komentarz do art. 145-184 KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC (art. 516, 518, 520, 573-574, 590-598, 599-602, 604-605)*. Warszawa: C.H. Beck.

Heine, M. (1991). *Pedagogiczne następstwa ograniczenia władzy rodzicielskiej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Ignaczewski, J. (2010). [w:] Ignaczewski, J. (red.). *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*. Warszawa: C.H. Beck.

Ignatowicz, J. (1985). *Władza rodzicielska*. [w:] J. Piątowski (red.). *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*. Wrocław: Ossolineum.

Ignatowicz, J., Nazar, M. (2006). *Prawo rodzinne*. Warszawa: Lexis Nexis.

Ignatowicz, J., Nazar, M. (2010a). *Prawo rodzinne*. Warszawa: Lexis Nexis.

Ignatowicz, J., (2010b). [w:] K. Pietrzykowski (red.). *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.

Jedynak, T. (2017). [w:] Jedynak, T., Stasiak, K. (red.). *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*. Warszawa: LexisNexis.

Kalus, S., (2006). [w:] K. Piasecki (red.). *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Warszawa: LexisNexis.

Kawula, S. (1980). *Problemy rodzin wielodzietnych*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 10.

Kulpiński, F. (1990). *Zagrożenia wychowawcze w rodzinach wielodzietnych*. „Problemy Rodziny”, 4.

Łapiński, A. (1974). *Ogólna problematyka ograniczenia władzy rodzicielskiej według art. 109 k.r.o.* Palestra, 3.

Łapiński, A. (1975). *Ograniczenia władzy rodzicielskiej w polskim prawie rodzinnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.

Mańk, Z. (1978). *Władza rodzicielska*. Warszawa: Książka i Wiedza.

Milek-Giertuga, K. (2005). *Formy ingerencji sądu w wykonywanie władzy rodzicielskiej*. „Studia Lubuskie”, 1.

Sikorski, W. (2003). *Wpływ konfliktów dorosłych na dzieci*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 3.

Słyk, J. (2018). *Art. 109 Ograniczenie*. [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.

Smyczyński, T. (2001). *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*. Warszawa: C.H. Beck.

Smyczyński, T. (2006). *Prawo rodzinne i opiekuńcze*. Warszawa: C.H. Beck.

Stolarczyk, P. (2017). *Przyczyny pozbawienia władzy rodzicielskiej w świetle badań własnych aktowych*. Probacja, 3.

Stojanowska, W. (1983). *Rozwód... a co z dzieckiem?* Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.

Stojanowska, W. (1988). *Władza rodzicielska*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.

Strzebińczyk, J. (2003). *Władza rodzicielska*. [w:] T. Smyczyński (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 12, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*. Warszawa: C.H. Beck.

Strzembosz, A. (1974). *Aktualna i postulowana rola sądu opiekuńczego w systemie profilaktyki społecznej*. Nowe Prawo, 4.

Wesołowska, E. (2004). *Konflikt w procesie sprawowania władzy rodzicielskiej*. AuxiliumSociale, 2.

Akty prawne

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 2017, poz. 682 t.j.).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2018, poz. 1360 t.j.).

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. 2016, poz. 1943 t.j.).

Ustawa z dnia 27 stycznia 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2018, poz. 1014 t.j.).

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. 2017, poz. 1065 t.j.).

Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 220, poz. 1431).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie rodzi-ny zastępczej (Dz.U. Nr 149, poz. 887).

Ustawa z dnia 25 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r. poz. 1188).

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lipca 2011 r. w sprawie szczegółowych zadań i organizacji Ochotniczych Hufców Pracy (Dz.U. Nr 155, poz. 920).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz.U. 2014, poz. 989 t.j.).

Orzecznictwo

Uchwała SN z dnia 17 stycznia 1969 r., III CZP 124/68, „OSN” 1969, nr 10, poz. 169.

Wyrok SN z dnia 18 czerwca 1969 r., I CR 128/69, Legalis.

Postanowienie SN z dnia 15 października 1970 r., III CRN 275/70, „OSNCP” 1971, nr 6, poz.108.

Uchwała SN z dnia 9 czerwca 1976 r. – Zalecenia kierunkowe w sprawie wzmoczenia ochrony rodziny, III CZP 46/76, „OSNCP” 1976, Nr 9, poz. 184.

Wyrok SN z dnia 10 lutego 1977 r., III CRN 12/77, „OSNCP” 1977, nr 11, poz. 219.

Postanowienie SN z dnia 28 kwietnia 2000 r., II CKN 452/00, Legalis.

Postanowienie SN z dnia 13 września 2000 r., II CKN 1141/00, Legalis.

Uchwała SN z dnia 14 listopada 2014 r., III CZP 65/14, Biul. SN 2014, Nr 11.

OGRANICZENIE WŁADZY RODZICIELSKIEJ Z POWODU PROBLEMÓW WYCHOWAWCZYCH Z MAŁOLETNIM W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest omówienie instytucji ograniczenia władzy rodzicielskiej oraz przedstawienie aspektu ingerencji sądu opiekuńczego w sytuacji problemów wychowawczych z małoletnimi w świetle badań empirycznych. Przeanalizowano 300 akt spraw sądowych, spośród których wyselekcjonowano 30 akt do szczegółowej analizy, dokonując ich interpretacji i formułując na tej podstawie wnioski. Zwrócono uwagę na rodziny, w których nie występowały negatywne czynniki po stronie rodziców, a na podstawie złego zachowania małoletnich sąd dokonał ingerencji we władzę rodzicielską.

Słowa kluczowe: ograniczenie władzy rodzicielskiej, badania aktowe, hipotezy badawcze

CAUSES OF DEPRIVATION OF PARENTAL AUTHORITY IN THE LIGHT OF DOCUMENTARY RESEARCH

Abstract

The article discusses the institution of limitation of parental authority and to present the aspect of interference of the guardianship court in the situation of educational problems with minors in the light of empirical research. 300 files of court cases were analyzed, out of which 30 files were selected for detailed analysis, interpreting them and formulating conclusions on this basis. Attention was paid to families in which there were no negative factors on the part of parents, and on the basis of poor behavior of minors, the court interfered with the parental authority.

Keywords: parental authority, limitation of parental authority

